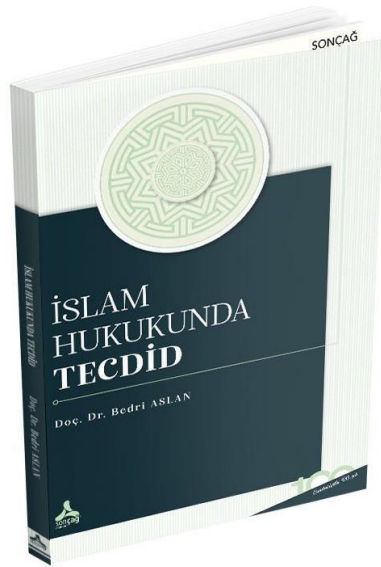

İslam Hukukunda Tecdid: Bedri Aslan, Sonçağ Yayınları,
Ankara 2023, 1. Baskı, 150 sayfa.

İlknur Arık*

Geliř Tarihi/Received: 20.01.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 10.06.2024

Bedri Aslan'ın 2023 yılında neşrettiği “*İslam Hukukunda Tecdid*” isimli kitabı, Sonçağ Yayınları tarafından yayımlanarak okuyucuların istifadesine sunulmuştur. *Bedri Aslan*, İslâm hukukçularının tecdid düşüncesine yönelik yaklaşımlarını ortaya koymak ve İslam hukukunun günümüz sorunlarına cevap vermediği yönündeki iddianın temelsiz olduğunu somut delillerle ortaya koymak amacıyla bu çalışmayı kaleme almıştır.¹

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku) Ana Bilim Dalı, e-mail: ilknurarik.13@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1251-7899>

¹ Bedri Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2023), 2.

Eser, iki ana bölümden oluşmakta olup birinci bölümde fikhın gelişim aşamaları ele alınırken; ikinci bölümde ise, hukukta tecdid ve tecdidin serüveni ele alınmaktadır. Müellif, bu çalışmasında güncel ihtiyaçlar ve toplumsal değişimlere paralel olarak İslâm hukukunun güncellenmesi gerekip gerekmediği veya nasıl güncellenmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Aslan, İslâm hukukunun on dört asır boyunca geniş bir coğrafyada varlığını sürdürmesini, İslâm hukukunun esnek ve yenilenebilir özelliği ile bağdaştırmaktadır. Tecdidin İslâm hukukunda belli şartlar dâhilinde kabul edilebilir olduğunu savunan yazar, bu görüşünü kitap, sünnet ve bazı fer'î delillere dayandırmaktadır.² Çalışmada, tecdid düşüncesinin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) itibaren günümüze kadar varlığını koruduğu birtakım delillerle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Müellif, fikhın güncellenebilme niteliğinin Hz. peygamber (s.a.s.) döneminden beri var olduğunu; zira Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) aynı soruya, koşullara bağlı olarak farklı çözümler önerdiğini, keza farklı zamanlarda meydana gelen aynı tür olaylara farklı hükümler verdiğini ifade etmektedir.³ Ancak fikhın tecdidine yönelik yapılan bu istidlâlin yeterli düzeyde ikna edici olduğunu söylemek zordur. Zira aynı türden olaylara yönelik nebevî hükümlerdeki farklılık, tecdid olgusunu destekleyici bir delil olabileceği gibi, söz konusu meselenin fihhi çözümünün tek hükümle münhasır olmayıp kişisel ve sosyal koşullara bağlı olarak birden fazla nebevî hükmünün bulunabileceği ihtimalini de taşımaktadır. İkinci ihtimalin kabulü halinde, aynı olaya yönelik farklı nebevî hükümlerin, tecdide bir gerekçe olarak öne sürülmesi kabul edilebilir bir durum değildir.

Müellif, Hz. Peygamber (s.a.s.) sonrası Raşid Halefilere döneminde, özellikle Hz. Ömer'in (r.a.) asr-ı saadet uygulamalarından farklı bazı uygulamalarını, keza sonraki dönemlerde de her bir fikh mezhebinin aynı meselenin hükmü hakkında birbirinden farklı çözümlerde bulunmalarını tecdidin varlığına yönelik birer gerekçe olarak ileri sürmektedir.⁴ Ancak bu durum, şu haklı soruları gündeme getirmektedir: "Hz. Ömer, bu tavrı bir prensip olarak benimsemiş midir? Bu, Hz. Ömer'in ilkesel bir tutumu değilse, uygulamaya koyduğu farklı hükümlerin gerekçesi ve çerçevesi nedir? Her mezhebin kendi yöntemiyle aynı meseleye yönelik farklı çözüm önerileri, tecdidin

² Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 1.

³ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 70-71.

⁴ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 73-74.

varlığına ve meşruiyetine somut ve müsellemler bir delil oluşturur mu? Yoksa Hz. Ömer'in bu tarz uygulamalarını farklı şekilde yorumlamak mümkün müdür? Pek çok uygulamalarından da anlaşılacağı üzere, Hz. Ömer'in naslara sıkı bağlılığını ve vuku bulan olayların hükmüne dair herhangi bir sünnetin var olup olmadığını soruşturup bunun üzerinde titizlikle durmuş olmasının dikkate aldığımızda, bazı koşullara bağlı olarak ve belki de zaruretle hamledilmesi gereken zahiren sünnete aykırı bir takım uygulamalarını tecdidin meşruiyetine yönelik bir gerekçe olarak ileri sürmenin ikna edici olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Keza mezheplerin meselelere yönelik fikhî hükümlerinde, nassın öncelikli ve kaçınılmaz bir müracaat kaynağı olduğu yönündeki ittifaklarını dikkate aldığımızda, aynı olaya mezhep içi ve mezhepler arası farklı çözüm önerilerinin varlığını da tecdid olarak nitelendirmenin pek de mümkün olmadığı sonucuna varmış oluruz.

İslâm fikhının günümüz problemlerine çözüm üretme kabiliyeti ve önerilen çözümlerin dönemin şartlarında geçerliliği ve ikna ediciliği meselesi sürekli gündemde olan bir konudur. Fikhi meselelerin çağın şartlarının da dikkate alınarak hükme bağlanması, İslâm hukukunun güncel olduğunu, her dönemde geçerli olduğunu ve yeni sorunlara çözüm üretme kabiliyetine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak fıkıh biliminin dönemsel olarak gelişip genişlemesini ve olaylara farklı çözüm önerileri sunma ameliyesini farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Bu husus, ağırlıklı olarak yeniden icthâd veya fetvâ olarak isimlendirilmekle birlikte, bunu ihyâ ve tecdid olarak değerlendirenler de vardır. Ancak şu var ki, fetvâ ile tecdid mahiyet itibariyle birbirinden farklılık arz etmektedir. Nitekim tecdid, bir öğretiyi yenileme veya canlandırma anlamına gelirken; fetvâ ise, vuku bulan bir olaya dini bir çözüm ve hüküm getirmeyi ifade etmektedir. Tecdid yenilik, fetvâ hüküm içermektedir. İctihâd ise, şer'î bir meselenin hükmüne ulaşmak için fâkihın ortaya koyduğu üstün zihni çabayı ifade etmektedir. Müellif, dönemsel koşullara bağlı olarak fakihın ortaya koyduğu çabayı bir yönüyle tecdid olarak değerlendirmektedir.

Müellif, eserinde öncelikle fıkıh usûlü ilminin tecdide açık olup olmadığı hususundaki çağdaş tartışmalara değinmektedir. Bazı düşünürler, fıkıh usûlü ilminin geçmişte olduğu gibi bugün de çağın ihtiyaçlarını karşılayacak potansiyele sahip olduğunu, dolayısıyla bu ilmin olduğu gibi korunması gerektiğini savunurken; bazıları ise fıkıh usulünün temel prensiplerini korumak kaydıyla bu ilimde tecdidin mümkün ve gerekli olduğunu savunmak-

tadır. İkinci görüşü benimsemeyen müellif, tecdid faaliyetinde bulunurken İslam hukukunun temel değer ve prensiplerinden ise kesinlikle taviz verilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Muhammed Umâme'nin tecdid anlayışından etkilendiği görülen müellif, tecdidi çerçevesini şu şekilde belirlemektedir: "Fıkıh usulü kelâmî konulardan, farazi meselelerden ve faydasız tartışmalardan arındırılmalıdır. Fıkıh usulü; Kur'an ve sünnet naslarının yanında sahâbe görüşleriyle de güçlendirilmelidir. Fıkıh usulü eserlerinde makâsîdû's-şerâ ilmine daha yoğun şekilde yer verilmeli, bu ilimden yeterince istifade edilmelidir."⁵ Müellif, bu önerilerin usulün aslına zarar vermeyeceğini, bilakis fıkıh usulünü daha güçlü ve işlevsel hale getireceğini savunmaktadır.

İslam hukukunda tecdidin meşruiyetine kail olan müellif, tecdîd faaliyetlerinin gelişigüzel yapılamayacağını ve bu hususta belli kriterlere riayet edilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁶ Ancak onun zikrettiği bu kriterler, esasında ictihâd faaliyetlerinde müctehidin riayet etmesi gereken kriterlerin bizatihi aynısıdır. Müellif, tecdîd faaliyetinde bulunurken uyulması gereken kriterleri şöyle ifade etmektedir: "Tecdîde konu olan alan, ictihâda kabil meselelerle sınırlı olmalıdır. Ortaya konulan yeni hüküm uygulanabilir olmalı, İslâm toplumunun zarûriyât, hâciyat veya tahsîniyât türünden ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmalıdır. Bu tür bir hüküm; Kitâb, sünnet, icmâ ve kıyâs gibi müsellemlerle çatışmamalıdır. Tecdîd faaliyeti, sahih kaynaklar ve usûlün kabul gören doğru yöntemleriyle yapılmalıdır. Bu faaliyeti yapacak kişiler ise ictihâd ehliyetine sahip olmalıdırlar."⁷ Müellif, tecdid faaliyetini üstlenecek fakihlerin bazı özelliklere sahip olması gerektiğine de değinmektedir. O bu özellikleri şöyle ifade etmektedir: "Fakih bidat ehli olmamalı, tecdid faaliyetinde bulunabilecek ilmi birikime sahip olmalı, Şâri'in maksadını bilmeli, fakihlerin görüşlerine vakıf olmalı, insanların durumlarını, örf ve kültürlerini de iyi bilmelidir."⁸ Müellif, kendi tezini desteklemek üzere yukarıda bir kısmına değindiğimiz bazı gerekçeler ortaya koymaktadır. Ancak kendi tezini temellendirmek üzere

⁵ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 60-63.

⁶ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 51.

⁷ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 51-52.

⁸ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 52-53.

ortaya koyduğu bu gerekçelerin İslam hukuku açısından tecdîd düşüncesini temellendirmek için yeterli ve ikna edici olup olmadığı tartışmaya açıktır. Müellif, İslâm hukukunun günümüz toplumlarında nasıl uygulanması gerektiği üzerinde de durmaktadır. O, İslâm hukukunun yeniden kanunlaştırılması yönünde yapılacak faaliyetlerle tecdîd ihtiyacının büyük ölçüde giderileceği kanaatinde. Kanunlaştırma faaliyetleri için de belirli bir çerçeve öngörmektedir. Buna göre: kanunlaştırma, İslam toplumunu ilgilendiren temel konularla sınırlı kalmamalı, gerek İslam toplumunun ve gerekse uluslararası camianın ihtiyacını giderebilecek potansiyelde olmalıdır. Kanunlaştırma yapılırken tüm fıkıh mezheplerinin mükteşebatından yararlanılmalı ve ictihâdlar arasında günümüzün şartlarına en uygun olanı tercih edilmelidir. Tecdîd faaliyetinde İslâm hukukunun sabitelerinin değişmezliğinin temel ilke olduğu unutulmamalıdır. Örf'e bağlı olarak ortaya konulan ve örfün değişimiyle değişmesi mümkün olan hükümlerin ise tecdîde açık konular olduğu bilinmelidir. Hazırlanacak yeni kanunlaştırma faaliyetlerinde, uygulama imkânı bulunmayan meselelerden sarf-ı nazar edilmeli, bunun yerine güncel meseleler (Sigorta şirketi, e -ticaret, banka işlemleri) üzerinde durulmalıdır. Güncel problemlere, İslâm hukukunun ruhu ve ana gayeleriyle örtüşecek ve günümüz ihtiyacına da hitap edecek şekilde kanunlaştırma yapılarak çözümler üretilmelidir. Yine münferit ictihâdlar değil, fukahâdan müteşekkil güçlü bir heyetin ictihâdları esas alınmalıdır. Bu heyetin bilimsel verilerden ve diğer disiplinlerden de yararlanması sağlanmalı, alanında uzman kişilerin bilgilerinden istifade edilmelidir.⁹

Müellif, İslam hukukunda kanunlaştırma faaliyetinin muâmelât konularıyla sınırlı kalması gerektiği düşüncesindedir. Ona göre, ibadet konuları buna dâhil edilmemeli, fıkıh mezheplerinin bu konudaki görüşleri olduğu gibi korunmalıdır. Müellif, kanun maddelerinin kısa ve anlaşılır bir üslupla yazılması gerektiği düşüncesindedir. Müellif, fıkıh ekolleri arasında aynı meseleye dair ihtilafli görüşlerden İslam hukukunun ruhuyla daha çok örtüşen ve çağın ihtiyaçlarını da daha iyi karşılayacak nitelikteki görüşlerin tercih edilmesi gerektiğinin savunmaktadır. Ona göre, bu tutum hukuk birliğini sağlayıp yargısal kararlarda mahkemelerin işini de kolaylaştıracaktır.¹⁰

⁹ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 36-44.

¹⁰ Aslan, *İslam Hukukunda Tecdid*, 38-39.

Sonuç olarak insan hayatı sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde. Her çağda, yeni sorunlar ve olaylarla karşılaşılması kaçınılmazdır. Hatta aynı dönemdeki farklı toplumlarda da birbirinden farklı olaylar meydana gelebilmektedir. İşte bunların çözümü için İslâm hukukunun güncelliğini koruması gerekmektedir. Zira sınırlı sayıdaki naslarda her bir probleme yönelik doğrudan bir çözüm yer almamaktadır. Bu faaliyetlerde bulunurken, elbette nasların temel sabitelerine, ruhuna ve müselleme bir usule riayet edilmelidir. İctihât faaliyetleri çağın problemlerine yönelik çözüm odaklı olmalıdır ki işlevsel olabilsin. Her ne olarak isimlendirilirse isimlendirilsin (tecdîd, ihyâ, ıslâh ya da fetvâ) önemli olan, ortaya konulan fikhî hükümlerin İslam hukukunun temel referans kaynaklarıyla uyumlu olması, Müslüman toplumun ve hatta uluslararası camianın sorunlarına çözüm getirici nitelikte olması ve işlevsel niteliğe sahip olmasıdır.

Müellifin savunduğu İslâm hukukunun yeniden kanunlaştırılması fikrini, hukuk birliğinin istihsalı ve İslam toplumuna önemli ölçüde kolaylık sağlama niteliğini havi olması açısından yerinde ve gerekli bir düşünce olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kanunlaştırma faaliyetleri, -Müellifin de savunduğu şekilde- yeterli düzeyde fikhî bilgi ve birikime sahip olan ve siyasi otoritenin etkisinden uzak bir heyet tarafından yapılmalıdır. Kanunlaştırma neticesinde varılan kararların denetlenebilir olması ve bu kararların dahi şartların değişmesine bağlı olarak icthâdî değişime açık tutulması gerekmektedir. Bu amaca hizmet eden bir mekanizmayı oluşturmak ve bunu desteklemek, güncel problemlere İslâm'ın ana gayeleriyle örtüşecek şekilde ve usule de uygun biçimde çözüm üretme imkânını sağlayacaktır.